

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / G.J. van Middelkoop

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **521**
G.J. van Middelkoop
Aanpassing of verzet?

MEDITATIEF **526**
J.A. Roose
Ga je mee wandelen?

WANDELEN MET GOD **527**
P.M. van der Horst
God schrijft ons niet af

KERKGESCHIEDENIS **529**
P. Houtman
Ambrosius: herder of kerkvorst?

SAMENLEVING **531**
J. Westert
Crisis rond het boerenbedrijf

SAMENLEVING **534**
C. van Sliedregt
Qp het breukvlak van
twee millennia

LIED VAN DE WEEK **535**
J. Smelik
Lied 189: Mijn Verlosser
hangt aan 't kruis

AAN DE BROEDERWEG **537**
C.J. Smelik
Naar de Schooldag?

en verder...

Uit de kerken/Nieuw uitgekomen/
Boekbespreking/ Meegelezen

AANPASSING OF VERZET?

Moeten wij anders gaan geloven? Wij leven in **een wereld** die sterk verandert. Dat heeft ook invloed op ons. Hoe gaan we daarmee om? Moeten we zoeken naar **nieuwe vormen** van menszijn en geloven? Of moeten **we ons juist niet aanpassen, maar in verzet komen** tegen de **huidige** cultuur? Vraagt **de situatie van** vandaag niet **juist om een tégen-cultuur**?

Met deze vragen willen we ons in dit artikel bezighouden. We doen **dat aan de hand** van twee **pas-verschenen boeken: Postmodern bestaan; mens-zijn en geloven in een na-moderne cultuur** van **Coert M Lindijer** en **Verlangen naar God in een verlaten cultuur** van **Jan van Riessen**.¹

Kentering

Het einde van de twintigste eeuw is anders dan de twee eeuwen die **achter** ons liggen. De laatste eeuwen hadden we een groot vertrouwen in het menselijk verstand. En we koesterden een geloof in vooruitgang op allerlei gebied. Vandaag is daar de klad in gekomen. Wel **genieten** we in de praktijk van ons **dagelijks** leven van **veel** vruchten van deze **moderne** benadering en aan-

pak. Maar sterker dan vroeger zien we ook de beperkingen **ervan**. En de scheefgroei die er **het gevolg** van is, voor het persoonlijke en **sociale** leven, voor het milieu en voor de cultuur. De laatste eeuwen noemden we modern. De nadagen daarvan, **waarin** wij leven, worden getypeerd als laat-modern, **na-mo-**dern of post-modern. Postmodern is een wat vaag begrip, dat **vandaag te** pas en **te onpas** op tal **van** zaken wordt geplakt. Wat houdt het ei-

genlijk precies in? *Coert H. Lindijer*, luthers emeritus hoogleraar theologie, wil ons in zijn boek *Postmodern bestaan op een* prettig leesbare, maar niet oppervlakkige manier informatie en verheldering geven over deze stroming. Hij hoopt daarbij te bereiken, dat we ook tot een herkennen komen. In de geest van: 'Wat ik bij sommige mensen waarneem, krijgt nu een naam', 'mijn kinderen hebben dus postmoderne opvattingen', 'eigenlijk worden hier dingen gezegd, die ik ook zo voel'. Dat is de herkenning, dat de cultuur waarin we leven, sterk postmoderne trekken heeft en dat de *postmoderne cultuur ook in onszelf leeft*. Lindijer vindt niet dat we moeten pleiten voor een tegencultuur. Ook moeten we niet *maar* denken dat het

wel weer over zal gaan. Nee, hij bepleit liever, dat we proberen volop postmoderne mensen te zijn. Dat wij, levend in een postmoderne wereld en *zelf* ook postmodern geworden, komen tot nieuwe vormen van mens-zijn, gemeenschap en levensovertuigingen – tot een postmodern bestaan en geloven in deze 'kentering der tijden'.

Vragen en twijfels

Hoe zijn postmoderne mensen dan? In een eerste typering zegt Lindijer: Postmoderne mensen zetten veel vraagtekens bij allerlei waarheden en 'geboden' van vroeger. Zij willen zelf beslissen en kiezen. In de (voorbijgaande) moderne benadering was je strak en principieel. Postmodernen zijn minder rechtlijnig. Je mag van alles uit de traditie gebruiken. Soms is het resultaat *mooi*, soms is het een rommeltje. Moderne mensen geloofden in 'grote verhalen', allesomvattende denksystemen en theorieën, zoals het marxisme of de vrijemarkteconomie, die automatisch zouden leiden naar vooruitgang en welzijn voor allen. Postmoderne mensen hebben daar zo hun twijfels over en houden het liever bij kleine verhalen, verhalen van inspirerende momenten in het leven van de onopvallende mens. Lindijer werkt dit uit in een schets van de kunst, het wijsgerig denken en het levensgevoel van onze tijd, om te eindigen bij postmodern theologiseren en geloven. Deze opzet doet denken aan de benadering van Francis Schaeffer, die nieuwe opvattingen vanuit de filosofie zag doorwerken eerst in de kunst, dan in de algemene cultuur en vervolgens in de theologie. We laten de kunst en de filosofie nu liggen, om vooral te letten op het levensgevoel en het geloven.

Levensgevoel

Hoe ervaren mensen hun bestaan? Welk gevoel bepaalt hun leven?

Wanneer je praat over levensgevoel, gaat het niet zozeer om wat je denkt, maar om iets dat dieper ligt, iets dat je je vaak niet bewust maakt. Een postmodern mens voelt zich niet een mens uit één stuk met een duidelijke identiteit, maar eerder een verdeeld en verbrokken wezen, verward en verscheurd. Hij heeft nogal wat kritische gevoelens en is geneigd aan veel te twijfelen. Aan oude idealen en gedachten, aan 'grote verhalen', systemen, redeneringen en extreme technologische ontwikkelingen. Een argwanende houding brengt hem ertoe allerlei dingen te ontrafelen en te ontmaskeren en door hun gewichtigheid heen te prikken. Grote ideologieën doen hem niets meer, het vooruitgangsgeloof is verdwenen, de geschiedenis heeft geen diepere zin meer en het leven kent niet langer een groter perspectief. De rede kan geen richtsnoer meer zijn, het menselijk verstand brengt minder zekerheid en geluk dan vroeger werd gedacht. Er is sprake van het einde van de geschiedenis, maar ook van het einde van de filosofie en het einde van de opvoeding: 'wij voeden op tot niets'. Relativisme en scepsis gaan domineren, stilstand en apathie zijn het gevolg. Het postmoderne klimaat doet je leven in een wereld van schijn en van leegte, van een oppervlakkigheid waaruit de dieptedimensie is verdwenen, waarin je vreugdeloos zoekt naar momenten van genot en geluk. Bij wie kom je dit postmoderne levensgevoel tegen? Niet alleen bij yuppies en intellectuelen, maar ook in de onderklasse van de samenleving. Ook in de kerken? Lindijer verwacht het ook bij kritische, progressieve rooms-katholieken en de niet-traditionele protestanten. In de streng orthodoxe kerken zal weinig postmodern besef te vinden zijn, denkt hij, 'tenzij sluimerend onder jongeren die nog meegaan op de oude weg door de binding aan familie en dorp, maar ook aarzelingen kennen.' In het algemeen mag je aannemen, dat jonge mensen het

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A.L.Th. DE BRUMNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. G. GUNNINK, DRS. I.D. HAARSMA,
DRS. P. HOUTMAN,
PROF. DRS. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331335

Al k stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. iel. (0113) 215581.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar; f 49,00 per halfjaar: studenten f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland: f 149,00 per jaar (Europa zeepost). Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement voor 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. Porto).
De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

meest beïnvloed zijn door postmodern denken.

We worden andere mensen

Wat doet het postmoderne levensgevoel met mensen? Het beïnvloedt hen zo, dat zij op wezenlijke punten andere mensen worden. Als je niet meer kunt geloven in de grote filosofische, politieke en godsdienstige verhalen, ken je niet langer zin, bezieling en geborgenheid in je leven. Ook van jezelf heb je niet zo'n hoge pet meer op: wat stelt een mens eigenlijk nog voor? En kun je nog zeggen wat goed is en wat kwaad: bestaan er nog wel regels om de mensheid in het rechte spoor te houden? Veel vroegere opvattingen zijn gekapt en de vraag is hoe we moeten leven in de leegte die zo is ontstaan. Op dieper niveau constateer je dat het bestaan geen zin en geen inhoud meer heeft en dat het bepaald wordt door verlatenheid en gemis, chaos en onzekerheid. In dit onherbergzaam landschap kun je proberen 'zonder tamamen herofek' nog integer en menselijk op te treden, je geraakt te tonen door het leed van de ander. Soms kun je je nog wel oriënteren op een traditie, maar je gaat daar wat losjes mee om. Je geeft je er niet zonder meer aan gewonnen. Je bekijkt de traditie kritisch en bepaalt selectief zelf wat je uit de eigen traditie bruikbaar en waardevol vindt. En je pikt ook elementen op uit andere tradities die je aanspreken. Een protestant verdiept zich intens in joodse bronnen, een niet-gelovige vindt rust in de sfeer van een rooms-katholieke kerk, w liturgie, een atheïst is intens bezig met theologische literatuur.

Postmodern geloven

De tijd waarin wij leven is postmodern. In deze tijd en in dit klimaat moeten we vandaag geloven. Lindijer vindt, dat we ons daarvan niet moeten afsluiten, maar als mensen van onze tijd volop postmoderne

mensen moeten zijn en dan ook moeten geloven met een postmodern accent. Wat houdt dat in?

In de eerste plaats bescheidenheid: je wilt voorzichtig zijn met grote woorden en ferme uitspraken. Je wilt tastend denken en spreken. Daarom sta je argwanend tegenover gesloten systemen en kloppende dogmatieken. Elk formuleren is een probeersel, waarop je je niet kunt vastleggen; je moet juist dynamisch geloven en theologiseren. Postmodern geloven betekent ook, dat je andere opvattingen en geloofsovertuigingen niet radicaal afwijst, maar er verwonderd naar luistert. Niet je ingraven, maar een ontmoeten op het open veld – een nooit eindigende ontdekkingsreis. Een derde element is vrijheid: alles van het geloof mag betwijfeld en onderzocht worden. En ook de ander laat je vrij, in tolerantie en verdraagzaamheid. Kijk je naar de inhoud van het geloven, dan moet je zeggen dat we meer oog hebben voor het geheim, het mysterie van de wereld, maar niet zo precies kunnen zeggen wie God is. We moeten daar wat terughoudend mee zijn. Postmodern geloven zoekt God niet in het bovennatuurlijke. Het richt zich op deze wereld, op het bestaan en de verantwoordelijkheid hier en het denkt daarin God te kunnen ontmoeten.

Voor het ethisch handelen geldt, dat postmodern geloven wel weet heeft van verantwoordelijkheid, gerechtigheid, solidariteit en verplichting. Maar ook hier is het meer een zaak van zoeken, dan een uitgaan van vaste normen.

Openbaring kan voor postmoderne oren nooit betekenen, dat ons een leer of leefregel compleet en missief wordt opgedrongen. De Bijbel is geen onfeilbaar boek en ze vraagt om een nooit ophoudend proces van interpretatie. Postmoderne mensen hebben moeite met het gebod. Ze kunnen meer met meditatie en momenten van bezinning. Ook hebben ze grote aarzelingen over

Gods leiding in het leven van de mens en in de geschiedenis van de wereld. Ook over een leven na de dood en een komend Koninkrijk durven ze nauwelijks te spreken. Dit postmoderne geloven vraagt om een passende geloofsgemeenschap, waar ruimte is voor zoeken en tasten, voor persoonlijke keuzes en voorkeuren.

We kunnen vaststellen, dat deze postmoderne accenten het geloof prima aanpassen aan de vorm van denken en beleven van de wereld waarin wij vandaag leven. Je wordt zo wel een ander mens, maar niet met de nieuwe gezindheid die Paulus bedoelde in Romeinen 12.

Verlaten cultuur

Het moderne denken staat in veel opzichten haaks op het orthodoxe geloof. Het postmoderne denken heeft kritiek op de moderne & nadering. Je zou nu kunnen menen, dat dit toch weer ruimte geeft voor orthodox geloven. Dr. J.P. van Riessen ziet dit anders. Deze p& kant, tot voor kort van de Gereformeerde Kerk van Wilnis, en thans van de Nederlands Gereformeerde Kerk te Ermelo, schreef een fascinerend boekje onder de titel *Verlangen naar God in een verlaten cultuur; proeve van een sceptische theologie*. Zijn mening over de Europese mens en cultuur is onomwonden: God is overboord gezet, de mens gaat alleen verder en is daardoor het spoor bijster. Volgens de flap is dit boek een rede tegen de tijdgeest, een dwars pleidooi voor een leven op genade & ongenade. Het denken loopt dood in twijfel en scepsis en ook de theologie raakt daarin verstrikt. Is dit het lot van de mens aan het eind van de twintigste eeuw? Van Riessen toet op om sceptisch te zijn over deze scepsis. Zou w zo niet weer ruimte komen voor God?

Het postmodernisme rekent af met het modernisme, maar is ook en d-lereerst een voltooiing van & God-is-dood-gedachte. In het huidi-

ge chaotische wereldbeeld is geen plaats **meer** voor de God van de Bijbel. **Maar** zijn er **niet heel wat gaten te schieten** in het hedendaagse wereldbeeld? Kun je geen vraagtekens plaatsen bij de huidige filosofische trend? Moeten we wel **zo** gelukkig zijn met de dood van God? Hij is verdwenen, maar wat is ervoor in de plaats gekomen? Chaos, crisis en leegte. En nu wij God hebben doodverklaard, moet je je afvragen: wil God nog wel? Of is de vertwijfeling waarin wij verkeren een gevolg **van godverlatenheid**?

Ankerpunt

De wereld heeft geen bestaansrecht in zichzelf. **Zij** is geschapen uit niets en wordt enkel gedragen door Gods genade. Alleen Gods genade houdt alles samen. **Mens** en wereld **bestaan** bij de gratie van God. De moderne **mens** heeft Vader buiten de deur gezet. Hij wil van niemands wil of genade **afhankelijk** zijn. Maar als God verdwijnt, gaan ook de metafysische **waarde** en zin van de **wereld** teloor. De wereld wordt chaos, een werkelijkheid zonder oorsprong of **doel, zonder waarheid** of **zin**. Er is **geen** laatste antwoord en geborgenheid meer. Dat leidt tot existentiële vertwijfeling en tot een **bestaanscrisis**.

Van Riessen pleit voor een **kritische filosofie**, die de vraag stelt in welk slop wij eigenlijk terechtgekomen zijn. Is de dood van God **niet** een bedreiging voor het **bestaan en voortbestaan van de mens**? **Mist de mens thans niet een laatste antwoord en een laatste bevestiging**? En leidt dit niet tot **allerlei vormen** van chaos: religieus, intellectueel, **sociaal** en **ethisch**?

Een kritische en radicaal sceptische filosofie **rekent niet** een **definitief** verdwijnen van God en een einde van de **cultuur**. Maar **anderzijds** laat zij ruimte voor een nieuwe, transcendente openbaring. Zou de **deur die de moderne mens heeft dichtgegooid** toch niet **weer open kunnen gaan**?

'De radicale scepsis zoekt naar een ankerpunt, waaraan de mens zich weer kun hechten en dat hem recht van bestaan geeft. Zij vraagt naar een laatste Ja waarin de mens waarde (je betekent iets) en zin (je mag van betekenis zijn) wordt verleend. Tegenover de ontbinding waagt deze filosofie naar de mens die zich weer durft binden, omdat hij zich transcendent verbonden weef. Tegenover het 'de mem d-leen' waagt zij naar de mens die zich be-zield weet door wat hem eeuwig draagt.'

Zonder een transcendente geborgenheid rédden wij het niet. Daarom trekt een radicaal sceptische filosofie de dood van **God in twijfel** en dat is in ieder geval meer dan de hedendaagse filosofie kan bieden.

Verbergt God zich?

Ook de theologie zou zich sceptischer moeten opstellen tegenover de huidige ontwikkelingen. In navolging van de radicale filosofische scepsis zou ze vragen moeten stellen bij het proces van emancipatie en van **godsverduistering**: is dit wel positief? Is hier niet eerder **nood**? De Europese mens heeft zichzelf beroofd van het **zicht op God**. En deze bewuste of onbewuste **zelfverduistering** kan **niet** los gezien worden van het geestelijk verval van onze cultuur. De Europese mens heeft geen voeling meer met de godsvraag, maar is ook niet meer bij machte om de desintegratie van zijn wereld te stuiten. De **existentiële** nood van onze tijd is misschien een laatste wanhoopskreet richting God. Moet je de godverlatenheid ook **uitleggen** als een **Nee van God tegen onze wereld**, een oordeel van God, **waarom** Hij zich verbergt? **Is het niet zo**: als de mens zich tegen God keert, **keert God zich tegen de mens**, en dan moet die mens alleen verder. Vanwege zijn rebellie is de Europese mens veroordeeld tot dit godverlaten bestaan. De mens van vandaag weet het niet **meer** in weet ook niet waar hij het zoeken moet. *'De moderne*

leugen is, dut deze vertwijfeling wordt vertaald als de hoogste vorm van leven.'

Ook veel theologen gaan uit van de gedachte dat de God van de Bijbel niet meer bestaat. Maar de winst van deze **benadering** moet betwijfeld worden. De theologie is in onze tijd aan de **grenzen** van haar falen gekomen. Ze weet het **niet** meer, omdat God zwijgt. Kerken koesteren de twijfel, de veelzijdigheid en bescheidenheid. Ze hebben de pluraliteit en **tolerantie** hoog in het vaandel. Ze **kennen** vele **godsbeelden** en een veelkleurige schriftopvatting en **prediking**. Gaat daarachter niet een **diepgewortelde onzekerheid** en verwarring schuil? Zijn wij de God van onze kinderjaren niet kwijt?

Verlangen en hoop

Het lijkt erop, dat we alleen **nog** maar vertwijfeld kunnen wachten bij de ene gesloten deur van Gods zwijgen. En toch **mogen we** ook principieel betwijfelen of de situatie echt uitzichtloos is. Deze scepsis is gefundeerd in Christus' **dood en opstanding**. Er is hoop. Er is een **niet** te **stillen** dorst naar God. Een sceptische theologie sluit de mogelijkheid niet uit dat God de situatie **doorbréékt**. Misschien vraagt dat erom, dat eerst veel menselijks wordt afgebroken. Dan kan de wereld weet leven van Gods liefde en **genade**, zonder **meer**. 'Het is in de bewust beleefde afbraak van onze moderne wereld dat de Europese mens **hope-iijk** gaat ervaren, voor Wie hij **moet** kijken en **buigen**.' Ook de **kerk** zal weer moeten leren leven van genade **alleen**. Zij **moet** het niet **zoeken** in een nieuwe organisatie, in de ontwijfelbare leer, een eigenwijs volgehouden kerkisme of een therapeutisch activisme. 'God wil de **kerk** bevrijden uit deze afgodische vormen van zekerheid. Hij wil haar **terugbrengen** in de geborgenheid van zijn genade.' Door zich geheel **op God** te richten laat de kerk zien en proeven wat het **k-**

tekent **van** die genade te leven. Een gelovige scepsis houdt de mogelijkheid open dat God doorbreekt met **zijn Rijk**. In dat perspectief moet de **kerk** de moderne afgoden te **kijk** zetten en aardse aspiraties aan de **kaak** stellen. 'Hoe **groter** de **chaos**, des te dichter naderen wij het **Koninkrijk** der hemelen.' 'Het is voor **het geheel van de mensheid** **beter** als God **het** einde bespoedigt en deze **vergankelijke wereld** zo **snel mogelijk inwisselt voor de nieuwe hemel** en de nieuwe aarde.' Jesaja zei: 'De Heer heeft **zich** voor zijn volk verborgen, **maar** ik blijf naar Hem uitzien' (8:17). Dit onmogelijke **godsgeloof** is het laatste en enige **antwoord** dat om in een onzekere tijd gegeven is, zo besluit Van **Riessen zijn** krachtige verzet tegen onze tijd. In **zijn** sombere visie lijkt hij echter te vergeten, dat Gods Woord ook vandaag **wordt** gelezen en gepreekt **en** dat **ook** nu de belofte geldt: nadert tot **God en Hij zal tot u naderen** (Jakobus 4:8).

Blijven we geestelijk gezond?

We luisterden naar twee stemmen, die spreken over de geloofshouding die onze tijd vraagt. **Lindijer** ziet in **het klimaat** van vandaag veel positief - Hij wil dat aanvaarden **en** vindt dat we ons geloof daaraan moeten aanpassen. Van **Riessen** oordeelt zeer negatief en roept op tot radicale afwijzing en **verzet**. ik denk, dat we bij ons oordeel moeten uitgaan van de aansporing van **Paulus tot een ander schema en een metamorfose**: loop niet **mee** in het gareel van deze wereld; u moet **inder**ere mensen worden, met een nieuwe gezindheid (Romeinen 12:2). De ontwikkelingen in de richting van een **postmodern** levensgevoel en een postmodern denken en **geloven zijn schadelijk voor een leven zoals God in de Bijbel van ons vraagt**. Als we nog eens lezen wat **postmodern** geloven volgens **Lindijer inhoudt** - en als het u dan **vergast** zoals mij -, dan moet je con-

stateren dat **sommige** dingen niet v a **van ons** bed **zijn**. Ze spreken je eigenlijk wel aan, je vindt ze w **gek** nog niet, ze geven je te denken. Dit **leefklimaat beïnvloedt ons**. **Maar** als we ons realiseren, dat de lucht die we **dagelijks** inademen kwalijke stoffen of bacillen bevat, moeten we wel onze maatregelen nemen. Oppassen voor besmetting, onszelf laten vaccineren, werken aan een betere weerstand. We moeten **ons oog scherp** om een goede **kijk** op de ontwikkelingen te houden. En juist in een **vergelijking** met die postmoderne accenten **ons helder** realiseren wat de bijbelse, gereformeerde **kijk** op de **dingen** is. En in confrontatie met dit onbijbelse denken des te beter de **existentiële** waarde van **ons** gereformeerd geloven **beseffen**. Begrijpen waarom de Bijbel spreekt over de **gezonde leer**; ons geestelijk welzijn is **ermee** gemoeid! En dat is **niet** alleen van **belang voor** onszelf, maar ook voor onze omgeving. Van **Riessen** pleit met klem voor een andere benadering in filosoferen en geloven, een benadering waarin **weer ruimte** komt voor God. Alleen in **afhankelijkheid** van Zijn genade kan het wat worden met **mens en** wereld. God is **geen** concurrent **van de** mens, maar juist voorwaarde voor **zijn** bestaan. Die benadering **kan** bevrijden **en** perspectief geven, waar **het heden-daagse** denken verstikking en uitzichtloosheid **brenkt**. Dat is een boodschap die belangrijk is **voor eigen geloven en denken**, maar ook een boodschap **waarmee je naar buiten** kunt gaan. We **moeten** niet kiezen voor aanpassing, **maar voor** verzet. Een **verzet** dat voortkomt uit een dagelijkse **bekering**, die ook een **dagelijkse** verandering van denken **betekent**. Dat verzet **houdt** niet in, dat we **wegkruipen in een defensieve opstelling**. **Ons anders** gaan denken kan **ook** betekenis hebben in een wereld die steeds meer van God vervreemdt, als **we** de gelegenheden **aangrijpen om met onze woorden kritisch, remmend en sanerend**

te werken - en misschien zelfs reddend. Geestelijk wordt het **in** onze wereld inderdaad donker, **maar** gelovigen **mogen** daarin licht brengen, als ze door woord en daad laten zien dat leven in verbondenheid met God houvast **en** identiteit, perspectief en **zin** geeft.

¹ Coert H. Lindijer, *Postmodern bestaan; mem-zijn en geloven in een moderne cultuur*, Boekencentrum, Zoetermeer, 1998 en Jan van Riessen, *Verlangen naar God in een verlaten cultuur; proeve van een sceptische theologie*, Meinema, Zoetermeer, 1998.

Drs. **G.J. van Middelkoop** is oud-conrector van de Gereformeerde Scholengemeenschap te Rotterdam en oud-rector van de Gereformeerde Scholengemeenschap te Amersfoort.

Meditatief

'En Henoch wandelde met God, en hij was niet meer, want God had hem opgenomen.'

Genesis 5,24

Waar doet een mens **g**oed aan in een wereld waarin **h**et gelui van doodsklokken **h**et getingel van geboorteklokjes overstemt? **G**od heeft je bekendgemaakt **w**at goed is en wat **H**ij van je **v**raagt: **n**iet anders dan **r**echt te **d**oen in trouw en **l**iefde, en nederig **m**e? hem te wandelen. Ga je mee wandelen?

Als een Ingewijde

Leven is als een wandeling. Maar **h**et is niet leuk om je **j**aren te tellen. Wat is een **j**aar? De dood **h**aalt onze jaren **w**el in. **D**aarom **t**elt God ook niet in jaren. De jaren worden door hem gedacht in **d**agen. Hij leert jou **z**6 je dagen te tellen, dat je een wijs **h**art krijgt. Wie wijs wil worden om goed te doen, begint te leven bij de **d**ag.

Gods dag duurt een **e**euwigheid. Wie wandelt in het licht van Gods dag, is ingewijd in Gods tijd. Dat is **H**enoch. De **d**agen van **z**ijn leven waren 365 jaar. De **d**agen van het **j**aar **z**ijn bij hem de jaren van **z**ijn dagen. **V**oor wie met God zijn dagelijkse wandeling maakt, is er **g**een einde aan de einder. **V**oor hem **g**aat de **z**on nooit onder.

Tussen de reuzen

Denk niet dat **h**et een gemakkelijk wandeling is. Je voelt je een dwerg **t**ussen de reuzen om je **h**een. In **l**ef, **l**eeftijd en lichaams-

lengte grijpen mensen boven hun maat uit. Gods goede schepping wordt uitgebuit: 'Pluk de dag, want morgen sterven wij!' Dat moet wel uitlopen op een catastrofe. De **H**EER zal met zijn tienduizenden heilige engelen komen om vonnis te spreken. Om de reuzen een kopje kleiner te maken.

Als je met God **g**aat wandelen, zit je niet in een hutje op de hei. Loop je niet alleen maar te dromen. Je zult je **s**tan verheffen tegen allerlei supermens-neigingen. Al wandelende waarschuw je voor Gods oordeel. In trouwe **l**iefde, **k** benen gaan vooruit, omdat je gedragen wordt. Gedragen door het geloof dat er een hemels vaderland ligt te wachten. De **d**room over die toekomst geeft je kracht om nu **a** wandelen en niet te **w**ankelen. Je houdt je mond niet dicht, maar durft te zeggen waar het op staat: 'Pluk Gods dag, want vandaag leven wij!'

De dood voorbij

Ga je mee wandelen? Wandelen **n**et God is het ware leven. Je krijgt prachtige vergezichten te zien. Je stijgt uit boven de harde werkelijkheid. Je gaat daarbij **a**nders tellen. Duizend jaar als een dag. Een dag als duizend jaar. Je **l**eeft **z**ien dat er **m**eer is dan **e**ten en drinken en **w**erken en trouwen en **k**inderen krijgen. In al die dingen ga je juist een hogere waarde zien. Je weet dat het middelen **z**ijn om God te **e**ren. Ze geven je veel diepere vreugde dan **g**enot, **s**ex en carrière alleen.

Wie wandelt met God, **d**urft stappen te zetten die je zonder hem uit angst niet **z**ou zetten. **A**ls je in ge-

loof handelt en wandelt ben je niet bang voor allerlei mogelijke gevolgen van je doen en laten. Je moeilijkheden en zorgen, je angsten en tekortkomingen worden gedragen door degene **m**et wie je mag wandelen. Zo leer je des te beter te genieten van de dingen die God je geeft. Hij is een beloner voor wie hem ernstig zoeken.

Ga je mee wandelen? Henoch wandelde met God en hij was niet meer. Want God had hem opgenomen. En Henoch stierf niet... Hij liep zomaar de hemel binnen. De dood voorbij. Wie met God wandelt, zal de dood niet zien. De uitzondering van Henoch bevestigt de nieuwe regel in Gods rijk. De dreigende dood bepaalt niet langer je manier van lopen. De dood is gestorven, toen **J**ezus Christus hem overwon. Hij is het die je leven voortaan richting geeft. Hij alleen. Hij zegt: 'Ieder die **M**ij gelooft, zal in eeuwigheid niet sterven!'

Ds. J.A. Roose is predikant van de Gereformeerde kerk te Brouwershaven.

GOD SCHRIJFT ONS NIET AF

P.M. van der Horst

W wandelen met God

Stel u eens voor: Kees, een 24-jarige automonteur. Hij **kleineerde zichzelf altijd wanneer hij een fout had gemaakt. Hij beweerde van zichzelf dat hij een minderwaardigheidscomplex had.** Op een keer had hij vergeten bij een beurt de olie van een auto te verversen.

Hij moest bij zijn **baas** op het matje komen. Zijn baas bekritiseerde hem in bijzijn van de klant. O, wat voelde hij zich toen waardeloos **en minderwaardig.**

De volgende gedachten gingen door hem heen: Ik heb vergeten de olie te verversen.

Wat een flater. Hoe heb ik nou zo stom kunnen zijn! Zoiets eenvoudigs had ik toch moeten onthouden! Hoe kon ik dat nou vergeten! Wat een pummel ben ik.

Het is verschrikkelijk dat ik die fout heb gemaakt. Ik had dat niet moeten vergeten.

Nu ik zo'n fout heb gemaakt, ben ik een volslagen idioot.

Herkent u dit? Je ben tot de ontdekking gekomen dat **je** een fout hebt gemaakt.

En je laat allerlei negatieve gedachten over **jezelf** de vrije loop. Niemand maakt **graag** fouten, maar dat wil niet zeggen dat een fout maken **verschrikkelijk** is. Het **kan** onplezierig zijn om een fout te maken. Maar een fout maken is nog **geen** ramp.

En iets **verkeerds** doen maakt je nog niet tot een idioot. Wij **zijn** niet hetzelfde als **ons** gedrag.

Net zoals iets goeds doen ons nog niet tot een genie of een waardevol persoon maakt.

Waar het mij om gaat, is, dat we onszelf **onvoorwaardelijk** accepte-

ren. Met onze daden mogen we niet tegelijk afrekenen met **ons** zelf. Omdat wij schepselen **zijn**. Schepselen zijn **van** God. Hij heeft **ons** gemaakt. Hij heeft ons op deze wereld gezet. Wij **mogen** leven voor Hem.

Ja maar, er is toch wel heel wat veranderd sinds de **zondeval**. Wij maken **sindsdien niet alleen fouten**. We doen ook zonden. Dagelijks. We komen voor God steeds meer in de rode cijfers. Moeten we vanwege de zonde dan ook niet met **ons** zelf afrekenen?

Zei Paulus daarom niet: "Ik ellendig men! **Wie** zal mij verlossen uit het **lichaam** van deze dood" (vergelijk Rom. 7:24). En het is het ook

niet daarom, dat het formulier voor de viering van het heilig avondmaal ons oproept vanwege onze **zouden** een afkeer te krijgen van onszelf? Maar betekent dat dat we onszelf moeten afschrijven? We moeten een afkeer **krijgen** van onszelf voorzover **we** ons door de zonde laten beheersen.

Met onze fouten en gebreken en zondige daden hoeven we onszelf niet af te schrijven.

Daarmee zouden we **onze afkomst** verloochenen. Daarmee zouden we ook onze bestemming geweld aandoen: dat **we** namelijk als schepselen mogen leven tot eer van God. **Er hoeft maar** iets te gebeuren of wij keuren onszelf af. **Dat** zien we ook **wanneer** wij onszelf **vergelijken** met anderen. Kinderen doen dit al. Zij keuren zichzelf af **wanneer** zij kleding van het verkeerde merk dragen **of** **wanneer** ze minder presteren dan anderen in de klas of zich minder goed gedragen. **Zij keuren zichzelf goed als het omgekeerde het geval is: dus** als zij goede cijfers halen of populair zijn. Maar als het kind later als volwassene minder **succesvol** is dan anderen, valt het door de mand.

Veel volwassenen **dragen** deze **angst** voortdurend met zich mee. De **angst** namelijk dat ze vroeg of **laat** van hun voetstuk vallen. Het voetstuk van hun succes, van hun populariteit, **van** het gedegen werk dat zij afleveren. Alsof **onze** positie staat of **valt** met het succes dat wij bereiken, met het **werk** dat wij **afleveren**, met de status die wij hebben enz. Veel volwassenen **zijn** daarom heel gevoelig voor waardering en voor kritiek. Kritiek ervaren zij als of de bodem onder hun bestaan verdwijnt. **Onvoorwaardelijke zelfacceptatie** **maakt** je daartegen be-

stand. ~~Hij~~ betekent dat je ophoudt jezelf te beoordelen en te veroordelen en te vergelijken met anderen. Het betekent dat je jezelf accepteert, dat je jezelf voor lief neemt ongeacht je daden, ongeacht het oordeel van anderen over jezelf, ongeacht van welk ras ja bent, welke status je hebt, welk beroep je bekleedt, hoe intelligent je bent of je al of niet een handicap hebt.

Maar op grond waarvan mag je jezelf aanvaard weten? Niet alleen omdat God je geschapen heeft met je mogelijkheden en je Beperkt-heden. Maar ook omdat God in Zijn Zoon gunstig over je oordeelt. Je mag jezelf in Christus aanvaard weten ook d wordt de zonde, die je gedaan hebt, door Christus veroordeeld. Hij heeft de rekening vereffend. Hij heeft de kwitantie, waarmee we onze schuld moesten voldoen bij God, verscheurd.

Ik denk aan die vrouw die te ver was gegaan. Zij was getrouwd. Toen kwam er dat feestje. Op een gegeven moment had ze teveel op. En toen was er die andere man. Die nacht bleef ze bij hem. Zo werd ze haar eigen man ontrouw. De volgende morgen werd ze ontuchtterd wakker: Ze had overspel gepleegd. Ook anderen hoorden ervan. Ze wezen haar na. Ze sloegen haar aan de schandpaal. Het is de geschiedenis van de overspelige vrouw in Joh. 8.

Schriftgeleerden en Farizeeën brachten kaar voor de Here Jezus. Om te zien wat Hij doen zou. Het is alsof ik er bij sta. In gespannen verwachting. Wat zou Jezus doen? En dan die woorden van de Here Jezus. Zo ontuchtterend, zo ontdekkend.

Wie van u zonder zonde is, werpe het eerst een steen naar haar. Toen ging de een na de ander weg. Ik zou mee weggegaan zijn: beschaamd. Jezus bleef met de vrouw achter. En dan die woorden van Hem aan haar adres: Vrouw, waar zijn zij? Heeft niemand u veroordeeld? En zij zei: Niemand, Here. En Jezus zei: Ook Ik veroordeel u niet. Ga heen, zondig van nu af niet meer. Wat liefdevol van de Here Jezus

om deze overspelige vrouw zo tegemoet te treden.

Zo liefdevol treedt de Here Jezus ons allen tegemoet. Als we Hem dan ook als onze Redder aanvaarden. Dat is de enige Weg waarlangs God ons liefdevol aanvaardt.

Met volledige onderkenning van onze zondige natuur, mogen we ons toch in Christus volledig aanvaard weten. Hoe bevrijdend. Als God ons in Zijn Zoon niet afschrijft, waarom zouden wij het dan wel doen? Nergens voor nodig. Fouten maken we. Daarvoor zijn we feilbare mensen. Laten we liever energie steken in het corrigeren van die fouten i.p.v. daar aanleiding in te zoeken onszelf af te branden. Ook zonden doen we. Elke dag. Daarin mogen we nooit berusten. Moeten we altijd weer berouw over hebben. Ondanks dat Jles mogen we ons door het geloof in Christus aanvaard weten. Hoe rijk. Hoe benijgend. Omdat Jezus ervoor gezorgd heeft dat God gunstig over ons oordeelt.

Ds. P.M. van der Horst is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwijndrecht-Groote Lindt.

U uit de kerken

Aanmelding studenten Theologische Universiteit

De rector van de Theologische Universiteit maakt bekend dat adspirant-studenten die de propedeuse of de vooropleiding klassieke talen in het studiejaar 1999-2000 willen volgen, zich vóór 15 april a.s. schriftelijk dienen aan te melden. Daarbij moet worden aangegeven welk diploma men heeft behaald of binnenkort denkt te behalen en waarvoor men zich aanmeldt, propedeuse of vooropleiding. Verder wordt meegedeeld, dat de vooropleiding half augustus start. Instromen ná het begin van de cursus vooropleiding zal niet mogelijk zijn.

Een antwoord op de aanmelding met informatie over de inschrijvingsprocedure kan in de tweede helft van april tegemoet gezien worden.

Adres aanmelding: Secretariaat Theologische Universiteit, Broederweg 15, 8261 GS Kampen.

Radiokerkdienst

Op D.V. 21 maart a.s. (17.00 uur) zal de Stichting Zendtijd voor Kerken een radiokerkdienst uitzenden vanuit de Gereformeerde Kerk te Eemdijk. Voorganger zal in deze dienst zijn ds. J.M. van Leeuwen

Beroepbaar gesteld door de classis Amersfoort, P.J.C. Colijn, Broederweg 8, 8261 GT Kampen, 038-3319063.

AMBROSIOUS: HERDER OF KERKFORST?

P. Houtman

K kerkgeschiedenis

Ambrosius heeft als bisschop van Milaan dagelijkse leiding gegeven aan de mensen in zijn parochie, zagen we vorige keer. Hij was voor ze beschikbaar, verkondigde ze aan de hand van de bijbel de leer van God, drong aan op een besliste keus, begeleidde mensen die bezig waren de grote stap van hun leven te doen, en hielp hen ook verder in de heiliging van hun leven en in allerlei problemen die ze op hun weg tegenkwamen.

Hij kwam op voor de belijdenis van de kerk. Dat betekende in de toenmalige actualiteit, dat hij tegenover de leer van Arius de leer van de Drieëenheid verdedigde. Hij heeft zijn plaats gehad in de laatste fase van deze strijd in de oude kerk. Hij nam deel aan een synode in Aquileja (ergens tussen zijn bisschopszetel en het probleemgebied), waar het appél diende van twee Ariaanse bisschoppen. Zij werden onder-vraagd en toen = geen afstand wilden nemen van Ariaanse overtuigingen, veroordeeld. Het stond nu vast dat bisschoppen moesten staan voor de leer van de kerk, zoals die in de belijdenis van Nicea was vastgelegd.

Minder succesvol was deze synode toen ze ook in de kerk van het Oosten een conflict wilde beslissen ten gunste van een rechtzinnige bisschop. Men gaf in het antwoord fijntjes te verstaan dat men daar z'n eigen zaken regelde.

Zelfstandige kerk

Ambrosius kwam op voor de zelfstandigheid van de kerk, op de grondslag van haar belijdenis, tegenover de keizer. De kwestie van

de leer en die van de verhouding tussen kerk en staat hingen met elkaar samen. Als Jezus niet & & Zoon van God is in de zin van: zelf ook God, komt er meer ruimte voor een syncretisme van de verschillende godsdiensten in het rijk onder één 'hoogste God', wat voor de politiek aantrekkelijk kan zijn. Van hun kant waren de Arianen voorstanders van een sterke invloed van de overheid in de kerk.

Ambrosius heeft een tijd lang te maken gehad met een keizerlijk hof dat de kant van het Arianisme koos. Die positiekeus hing samen met machtspolitiek: keizerin Justina zag haar eigen macht bedreigd door die van de kerk, belichaamd in Ambrosius.

Het hof eiste een kerkgebouw in Milaan op voor de Arianen. Ambrosius zag aankomen dat, bij inwilliging van de ~ ~ alle mogelijke soortgelijke eisen zouden volgen. Hij weigerde: hij erkende het gezag van de overheid, maar niet over de zaken van de kerk; daarin hebben de ambtsdragers de bevoegdheid. Wat van God is, daar moet de keizer van afblijven. Als de overheid kerkelijke verbeurd zou verklaren, zou hij be-

rusten, maar Hier lag de grens. Hij verklaarde zich bereid om te sterven & de overheid geweld zou gebruiken. Met deze houding van 'geweldloos verzet' bleef hij in het kerkgebouw, samen met zijn gemeente, continu, een aantal dagen lang. Om de stemming op peil te houden, werden er gezongen gezongen, op de manier zoals de kerk van het Oosten die kende, makkelijk zingbaar voor de gemeente, en werden er ook's nachts gebedstijden gehouden. De soldaten, die zelf sympathie hadden voor de rechtzinnige leer, durfden niet optreden. Augustinus heeft later van deze onvergetelijke gebeurtenis e l d .

Ambtsdragers

Ambrosius heeft leiding gegeven aan ambtsdragers in verschillende ambten. Ook aan deze kant van zijn werk heeft hij veel zorg besteed. Hij adresseerde zijn ethiek aan de ambtsdragers: 'De officiis ministrorum'. Hij leerde hen voorbeelden te zijn voor de gemeente. Hij gaf hun ook persoonlijk advies. Predikers adviseerde hij een tactvolle manier van spreken; hij & ook aandacht aan hun uiterlijk voorkomen en keerde zich tegen de preektoon en gewichtigdoenerij. Diakenen waarschuwde hij voor profiteurs, maar hij drong ook bij ze aan op mildheid. Hij was een tegenstander van min of meer automatische bevordering in de hiërarchie. Ieder moet het ambt hebben waar hij het meest geschikt voor is. Er moet niet alleen gelet worden op leeftijd, maar ook of iemand een eerdere functie goed vervuld heeft. Wie z'n plichten vermomd heeft, ba het beste uit z'n ambt ontheven worden.

Als kerkelijk leider van een groot gebied correspondeerde hij ook met ambtsdragers in andere plaatsen. Hij beantwoordde hun vragen en drong er bij hen op aan dat ze zorg besteedden aan vakkante steden en verderweg gelegen dorpen. Hij droeg verantwoordelijkheid voor de verkiezing van bisschoppen in kleinere plaatsen; hij zag erop toe dat dat vredig verliep.

Stijl

Ambrosius was de zoon van een heel hoge ambtenaar. Vandaar zijn aanleg om gemakkelijk om te gaan met keizers en andere hoogwaardigheidsbekleders in het rijk. Hij had een uitstekende retorische, juridische opleiding. Voordat hij tot bisschop werd gekozen, had hij een hoge bestuursfunctie vervuld. Dit alles, gevoegd bij zijn christelijke opvoeding, maakte dat hij op de bisschopsszetel in de residentie uitstekend op zijn plaats was, en toegerust voor de strijd die hij heeft moeten voeren. Het maakte ook dat hij, bij alle toegankelijkheid, van nature gezag uitstraalde, al was hij eerder klein en tenger dan groot en fors gebouwd, en dat hij door zijn houding mensen op een afstand kon houden. Dit moet meegewerkt hebben aan het beeld van de 'kerkvorst', dat men later van hem gevormd heeft. Augustinus, van eenvoudige afkomst, was een heel ander mens.

Ambrosius had politieke gaven. Hij was een behendig diplomaat, met gevoel voor de feitelijke machtsverhoudingen en voor het juiste moment; kortom, tact. Hij beschikte over vele stijlmogelijkheden, al naar gelang van de situatie. Hij kon een vleiende hoftaal bezigen, maar ook knorrig zijn. Hij was mild, maar ook streng. Hij twijfelde niet. Hij was onverschrokken. Zijn omgang met de keizerlijke kringen bracht met zich mee dat hij ook wel eens taken op zich nam op verzoek van het hof, bijvoorbeeld het voeren van bepaalde onderhandelingen. Toch liet hij kerkelijke en

politieke zaken nooit door elkaar lopen, zoals later de rampzalige praktijk in de kerk is geworden. Hij gaf zich altijd zorgvuldig rekenschap van de mag wat in voorkomende situaties zijn taak als kerkelijk ambtsdrager was.

Er moet, vooral in de omgang met zijn geestelijkheid, iets vaderlijks van hem uitgegaan zijn. Maar hij stond niet boven de gewone mensen. Hij was persoonlijk bij ze betrokken. Hij gaf zelf het voorbeeld van wat hij preekte: een sober leven. Zodra hij bisschop was geworden, gaf hij het beheer over het vaderlijk erf uit handen. Hij was niet getrouwd. Hij leefde eenvoudig, in strenge ascese. Hij vond dat een kerkelijk ambtsdrager zijn waardigheid niet aan uiterlijke dingen moest ontfienen, maar aan de stijl van zijn optreden. Hij nam vele vaste dagelijkse gebedstijden in acht.

Leider

Ambrosius is een echte leider in de kerk geweest. Hij heeft die positie niet begeerd. Toen hij gekozen was, heeft hij — zoals meerderen in die tijd deden — zijn best gedaan om er onderuit te komen, maar hij kreeg geen ontheffing.

Hij heeft gewerkt aan een herkenbare kerk, met een eigen fundament, een duidelijke boodschap, goed omljnd: de belijdenis van de drieënige God. Dat was geen theorie; hij heeft die God gekend en geëerd. Het ging hem niet om de kerk op zichzelf, maar als gemeente van die God.

Hij heeft zich ingezet voor de voortgaande heiliging van die kerk. Hij heeft leiding gegeven aan haar

dagelijkse activiteiten en aan degenen die daarin een functie hadden. Hij heeft vele mensen bij die gemeente getrokken en op die weg van wijding van hun leven aan God, in de grote en de kleine dingen, begeleid.

Hij was een man van de praktijk. Een zwak punt van hem was, dat hij de praktijk soms overbelichtte met een te ver gaande theorie. Zo heeft hij aan de voetwassing, die destijds in Milaan werd gepraktiseerd, een zelfstandige betekenis in het sacramentele gebeuren toegekend. Ook op het punt van het avondmaal heeft hij dingen gezegd die de kerk helaas eeuwen lang gevolgd en uitgebouwd heeft, zodat tenslotte een diep insnijdende correctie nodig werd.

Hij is opgekomen voor de zelfstandigheid van die kerk, haar eigen functioneren op dat eigen fundament. Hij heeft daar ruimte voor geclaimd tegen de hoogste machthebbers op aarde. De gemeente is van God — dat heeft iedereen te respecteren. Ambrosius is opgekomen voor de theocratie: de regering van God op aarde. Dat was een verstrekkend standpunt in het Romeinse rijk.

Hij heeft dat gedaan met de gaven die hij had, energiek en onverzettelijk.

Christus heeft voor zijn kerk gebeden: "Heilig hen in (of: door) uw waarheid." In de verhooring van dat gebed is Ambrosius ingeschakeld geweest, in een positie en op een manier die vrucht heeft gehad voor de kerkgeschiedenis tot nu toe.

Ds. P. Houtman is predikant van de Gereformeerde Kerk van Twijzel-Kollumerzwaag.

Drs. P. Groenenberg (red.)

Gelovig Denken

Twaalf hoofdstukken over onderwerpen voor vereniging, bijbelkring of persoonlijk gebruik. Met gesprekspunten.

Geb. 204 pag., f 28,00

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

CRISIS ROND HET BOERENBEDRIJF

J. Westert

Samenleving

De laatste weken heb ik steeds het beeld van de verloren zoon als varkenshoeder op mijn netvlies staan. Toen de kinderen jonger waren vertelden we die geschiedenis met de boekjes van het Bijbelgenootschap. Markante tekeningen die heel duidelijk maken hoe weinig waardering de varkenshoeder genoot. Daaraan moest ik denken toen één van mijn collega's zijn indrukken weergaf van een lotgenotenavond met GMV-leden, die een varkensbedrijf hebben. Iedereen heeft waardering nodig om zijn werk te kunnen doen; ook een varkenshouder. Door alles wat er in deze sector de afgelopen jaren is gebeurd, voelt men zich soms sociaal overbodig. Niet alleen varkenshouders, maar in de hele landbouw is het steeds vaker crisis op de boerderij. Hoe reageer je vanuit de omgeving? Met antwoorden als 'Wees niet bezorgd', of met meeleven?

Voor de agrarische stand hebben deze ontwikkelingen grote gevolgen gehad. Veel bedrijven verdwenen, of doordat ze niet meegingen in de ontwikkelingen, of om andere redenen. In één generatie vloede meer dan de helft van de agrarische beroepsbevolking af. En die ontwikkeling is nog lang niet ten einde. Ieder jaar stoppen 5% van de boerenbedrijven.

Voor de bank

De globaal geschetste ontwikkeling heeft ook heel andere beroepseisen meegebracht. De omvangrijke investeringen waren niet meer te bekostigen uit eigen middelen. Het werken met 'vreemd geld' was een grote stap, vooral voor degene die was opgegroeid met traditionele waarden. 'Je bent opgegroeid om zo weinig mogelijk schulden te maken, maar nu werk ik net als de meeste boeren voor de bank'. Voor velen is hierdoor de psychische druk toegenomen.

Op de boerderij is naast vakmanschap ook ondernemerschap veel belangrijker en intensiever geworden. Meekomen in de agrarische sector is vooruitlopen op nieuwe ontwikkelingen, zorgen dat je vernieuwt. Op het boerenbedrijf heeft dat ook meer psychische druk veroorzaakt. Het werk is fysiek minder zwaar geworden, maar mentaal is de belasting veel groter. Boekhouding, bedrijfsanalyse, milieueisen. Niet alleen de bank, maar ook andere externe instanties en groepen oefenen grote invloed uit op de boer. De boer van 2000 lijkt meer op een agrarische manager die over uitstekende sociale vaardigheden moet beschikken; met alleen dat verschil

Veranderingen

Ik hoef maar twee generaties terug te gaan om vast te stellen, dat het nog niet zo lang geleden is dat mijn familie bijna helemaal afhankelijk was van de agrarische sector. En met plezier kun je terug denken aan het gemengde bedrijf van je opa met van alles en nog wat aan activiteiten op de boerderij. De oude schoolprenten vertolken dat nostalgische beeld. In een periode van dertig jaar is het beeld van het platteland compleet veranderd. Boerenbedrijven zijn ondernemingen geworden. De bedrijfsgrootte is aanzienlijk toegenomen. Er vond 'ontmenging' plaats. Boeren gingen zich specialiseren op de akkerbouw, het melkvee, de pluimvee

houderij, de varkens. De mechanisering is ver doorgevoerd. De vertrouwde melkbus is compleet verdwenen. De koeltank en de arbeidsbesparende Ligboxenstal zorgden voor viervoudiging van het aantal koeien. Het groeidenken heeft ook in de boerensector volledig zijn kans gekregen.

Een andere belangrijke ontwikkeling was de breuk tussen de verhouding van het grondoppervlak en de omvang van de veestapel. Er ontstonden bedrijven met veel vee en nauwelijks grond. De intensieve veehouderij; ons land heeft daarvoor vandaag de term bio-industrie. De natuurlijke mineralenkringloop raakte door deze ontwikkeling van slag en een ziekte als de varkenspest brengt een hele sector in rep en roer.

dat de boer het uitvoerende werk er vaak ook nog zelf bij moet doen.

Sociale context

Boerenbedrijven **zijn** tegenwoordig vrijwel allemaal eenmansbedrijven, waar eigenlijk nooit iets **vervelends** mag gebeuren. Heeft een boer hulp nodig, dan kost hem **dat** handen vol met geld. Bovendien **moeten** de bedrijven **van** een omvang zijn dat er **eigenlijk** alleen nog **maar** tijd is voor het bedrijf.

De sociale **omgeving** van het **boerenbedrijf** is ten opzichte van vroeger compleet **veranderd**. Het **permeel** is verdwenen van **bedrijven**. Er is meestal maar **één** kind, dat **bedrijfsopvolger kan worden**. De **medere** kinderen **moeten** hun toekomst elders zoeken. En **we** zien nu de ontwikkeling, dat het accent **zich zelfs helemaal verlegt van bedrijfsopvolging naar bedrijfsbeëindiging**. De traditie van de **boerenstand**, dat het bedrijf voortgezet wordt in de familie is **steeds meer** verdwenen. Bedrijfsovername en bedrijfsbeëindiging **zorgen** voor spanning in het **gezin**. De **afname van arbeidskrachten**, het **vertrek van kinderen** uit het **boerenbedrijf** hebben er voor gezorgd, dat het **boerenbedrijf** steeds meer een **eenmansbedrijf** is geworden. Deze ontwikkeling **heeft voor veel boeren** ook de **gebondenheid aan het eigen bedrijf doen toenemen**. **Vaak kan** dat alleen worden doorbroken door **een dag** een **bedrijfsverzorger in te huren**.

Deze sociale veranderingen **zijn** door nieuwe **technologieën** en automatisering nog verder veranderd. Het **voedersysteem** is computergestuurd, melkcontrole wordt via de computer geregistreerd. Dat heeft er **wel voor gezorgd**, dat **ook de aanloop van mensen van buiten**, zoals de melkcontroleur en **veevoederleverancier** is afgenomen. De **veranderingen** in de agrarische sector leveren het beeld op van afnemende menselijke contacten. Het **aantal** collega-boeren in de buurt is **mager**. Het is stiller geworden op het **boeren erf**. Overigens is het van

belang, dat boeren daarvoor **zelf ook compensatie zoeken** door actief te **participeren in het sociale leven**. Een boer zei tegen mij: 'Mijn vrouw is blij als ik 's avonds **wegga**, want wij zijn de **hele dag** al samen!'

Krimpen

Inmiddels wordt de boer **ook** nog **geconfronteerd** met de keerzijde van de medaille van het **groeidenken**, **daardoor** wordt het boerenbedrijf geconfronteerd met forse **overheidsmaatregelen**. We hebben **productieoverschotten in de melkveehouderij** gezien (de **boterberg**) met de **invoering** van de **superheffing**. De **akkerbouw** kreeg te maken met **verplichte braaklegging en drastische prijsdalingen**. Veel akkerbouwers zijn er door in financiële **moeilijkheden geraakt**.

De **problematiek van de mestoverschotten** leidde tot ingrepen van de overheid. Mestboekhouding, speciale **uitrijregels**, **investeringen in mestopslagruimten**, **injecteren** van mest en **noem maar op**. Al die **maatregelen** hebben echter het **milieuprobleem** nog niet **opgelost** en dat betekent, dat **boeren** worden **geconfronteerd met gedwongen inkrimping van de veestapel**. De herstructurering van **8 varkenshouderij** betekent de **genadeslag voor veel intensieve veehouderijbedrijven**. Beperking van **gewasbestrijdingsmiddelen** en het nieuwe beleid voor **natuurbehoud** vormen andere maatregelen die door **boeren en tuinders** als aanslag op hun bedrijfsvoering en **intensivering van hun werk** druk worden beschouwd.

De **laatste jaren** wordt het agrarisch bedrijf bovendien beïnvloed door de organisaties van dierenwelzijn en de kritischer consument, die mede als gevolg van **ziekten onder dieren** varkenspest, bse bij koeien etc., eisen stellen aan de **inrichting** en de **public relations** aan het boerenbedrijf. We begonnen met de **opmerking** dat ieder, ook de **varkenshouder**, **waardering nodig** heeft. De **kritiek** heeft sommigen **murw gemaakt**.

Onzekerheid

Bij al de **geschetste ontwikkelingen** hebben de boeren bovendien **nog eens** te maken gekregen met **afbouw van subsidies** en de **omschakeling naar marktgericht denken**. **Concurreren** met collega's buiten Europa met als gevolg lage prijzen voor de opbrengsten. De **onzekerheid over hun toekomst** is **dan ook** heel groot.

Het **kalme boerenbedrijf** van mijn opa is definitief weg. De boerensector is geconfronteerd met een complete revolutie in de bedrijfsvoering en vraagstukken, die zijn **weerga niet kent**. Onbegrip en gevoel van **'m + hoek gezet te zijn'**, zie je terug in het **optreden van boeren**. De agrarische sector stond bekend als een **loyale sector** in de richting van overheid en politiek. Het **recalcitrante optreden van veel boeren** bij overheidsmaatregelen **laat zien dat dat** volkomen is veranderd. De boer vertrouwt de politiek niet. Ook de gereformeerde boer heeft afgelopen jaren **steeds vaker laten merken** weinig te moeten hebben van bijvoorbeeld het **landbouwbeleid** van het GPV. Er is een **kloof tussen boer en overheid** **waar**aan hard **gewerkt moet** worden om die te dichten.

Bij andere boeren heeft dat geleid tot psychische problemen. Sommigen zien geen keuze meer: **het** leven heeft voor hen **zijn zin verloren**. Zij stellen de definitieve daad, **zo drukte het Agrarisch Dagblad het eens dramatisch uit**. **Met de afbraak van de boerenstand** is een **levenswijze beëindigd**.

Er is een **ongelofelijke afstand** gegroeid. "Wat heeft mijn christen zijn eigenlijk met mijn bedrijfsvoering te **maken?**", zo vroeg een **GMV-agrariër** zich **enige tijd geleden af**. Het was niet meer de jongste en hij had zich **altijd** ingezet voor **kerk**, staat en maatschappij.

Lotgenoten

Iedereen heeft **waardering nodig** in **zijn werk**. Ook de intensieve m-

kenshouder die zich vandaag soms als een sociaal uitgestoten groep voelt en die soms stilletjes op hun bedrijf worstelen met een onzekere toekomst en grote psychische vragen. Wat verwachten zij van hun omgeving en van de kerkgemeenschap. Tijdens een GMV-lotgenoten bijeenkomst werd begonnen met een Bijbelstudie 'Wees niet bezorgd'. Wat betekent deze tekst uit Mattheüs in uw leven? Ik twijfel er wel eens om, want zo'n tekst wordt zo wel eens gemakkelijk gebruikt. God lijkt wel eens ver weg. Het gebed in de kerk is fijn, maar als k t gebeurt, omdat het GMV in een brief aan de kerken daarop eerst heeft geattendeerd en er verder nooit iemand naar onze 'welstand' vraagt ... toen werd ik boos, reageerde iemand verbitterd. Ik begrijp best dat de dominee onze problemen niet kan oplossen. Dat verwacht ik ook niet. Meeleven is goed, weten dat er ook voor jou gebeden wordt maakt je sterker. Dat verwacht ik van de kerkgemeenschap. Maar de meeste opmerkingen blijven steken in 'hoe is het w ik heb gehoord dat de tijden wel weer beter worden?' Het meeleven is vaak zo uitwendig en zelf leg je kaarten ook niet open op tafel, want daar moet wel de basis van een vertrouwelijk omgang voor aanwezig zijn. Een boer die worstelt met zijn problemen verwacht van zijn kerkgemeenschap, van broeders en zusters, van de predikant en ambtsdragers geen oplossingen, maar wel een veilige omgeving, waar je over jouw onzekerheden en vragen open kunt spreken. In zekere zin is het veelzeggend, dat vragen van geloof en vertrouwen, van twijfel en onzekerheid op een GMV-ontmoetingsbijeenkomst voor lotgenoten wel op tafel komen, maar in de lokale kerkgemeenschap onbesproken blijven.

In dit artikel heb ik geprobeerd iets zichtbaar te maken van een boerendstand, die midden in een omschakelingsproces verkeert naar een heel andere landbouw. Bovendien is het een

sector met beroepsbeoefenaren, die gemakkelijker dan anderen in een sociaal eenzame positie verkeren. Eenmansbedrijven, waar man en vrouw zowel voor het werk als privé op elkaar aangewezen zijn. Vanuit de kerkgemeenschap hebben zij de behoefte aan steun. Er zijn verschillende vormen van steun en dat is niet in de eerste plaats instrumentele steun en hulp, maar emotionele steun (in gedrag of informatie laten zien dat de ander om de persoon geeft en oprecht begrip toont) en Waarderingssteun (waaruit blijkt dat je de ander acht, waardeert en bevestigt). h a r e n sociale steun zorgt voor een buffereffect. Mensen die zich gesteund weten kunnen bij belastende gebeurtenissen en in belastende tijden de emotionele gevolgen beter verwerken. Wie om zich heen kijkt, die weet dat het aantal boeren drastisch is afgenomen. Dat proces is niet voorbij. Het betekent dat er op veel boerenbedrijven met onzekerheid over de toekomst wordt geworsteld. Een open oog vanuit de christelijke gemeente daarvoor betekent een geweldige steun.

Bij dit artikel is gebruik gemaakt van ervaringen van collega Menno Douma, agrarisch stafmedewerker bij het GMV. Tevens is geput uit het zeer aan te bevelen boek van Carien Giesen, Crisis op de boerderij, Utrecht, 1993.

Dhr. J. Westert is algemeen secretaris bij het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond.

Heeft u wel eens
overwogen om een
abonnement op
De Reformatie
te nemen?

Bel 0113 - 21 55 91

Nieuw uitgekomen

We kondigen hier kort enkele nieuw uitgekomen boeken aan. Mogelijk komt ons blad in een bredere bespreking op één of meer titels nader terug.

Mama is nu in het huis van de wolken door Marjan Bondt en Geertrude de Ruiter.

Deze nieuwe uitgave in de serie **Opvoeding & Onderwijs** is in zijn geheel geschreven door twee PABO-studenten. Zij hebben in het kader van hun eindexamenproject uitvoerig studie gemaakt van rouwverwerking in de basisschool en naar aanleiding daarvan dit boekje geschreven. De brochure biedt niet alleen een duidelijk overzicht van de dingen die je kunt verwachten bij rouwverwerking, maar geeft ook praktische tips en lessuggesties die helpen het verdriet een plaats te geven in het leven binnen de klas en de school.

GPC/GH, f 8,25 (52 blz.)

Verantwoord Bijbelgebruik

door J. Boekhout.

Dit handboek wil iedereen helpen die moeite heeft met bijbellezen. De auteur probeert dit te doen door de zogenoemde contextuele aanpak aan te reiken. Deze benadering gaat ervan uit dat de doorvertaling van Gods Woord naar vandaag recht moet doen aan hetgeen de bijbelschrijvers voor ogen hadden toen zij voor hun tijd en cultuur schreven. Uitgeverij Buijten & Schipperheijn Amsterdam, f 45,90 (336 blz.)

Vaders kind; om gehandicapte kind doet belijdenis, door J. Slingerland en G.H. Abma
Jannie Slingerland is moeder van Maria, een meervoudig gehandicapt meisje. Samen met haar pastor, G.H. Abma, beschrijft zij de weg naar de belijdenis van haar dochter Maria. In die beschrijving krijgen ook theologische overwegingen en ervaringen eromheen een plaats. Uitgeverij Boekencentrum & Bremer, f 18,50 (107 blz.) ..

OP HET BREUKVLAK VAN TWEE MILLENNIA

C. van Sliedregt

Samenleving

Wat houdt de mensheid bezig wanneer ze de aandacht richt op de **komst van het derde millennium van de christelijke jaartelling**? **Feestelijke, bezorgde en vroege stemmen zijn te noteren. Stemmen onder de klok die aangeeft hoeveel seconden ons scheiden van het jaar 2000. Zelf maken wij deel uit van een cultuur die in de war is over haar eigen toekomst.**

Schipbreuk

'Het verlies van haar geschiedenis, het verlaten van haar geestelijke erfenis, de verkoop van haar **ziel aan het** materialisme, de teleurstelling over **niet bereikte (utopische) idealen**, dit alles tekent de schipbreuk van de westerse samenleving. De vraag is of deze ondergang een doorgang zal zijn naar iets nieuws. Is er nog hoop? Kan het christelijk geloof nog een weg openen?' Intrigerende vragen door dr. R. Kuiper uit Barneveld opgesteld in de in 1999 verschenen brochure van de Willem de Zwijgerstichting. Een introductie.

Eindtijdverwachtingen

In de geschiedenis van het westen staat de eerste millenniumwisseling bekend als een tijdsgewricht waarin de eindtijdverwachting zeer sterk was. De apocalyptiek bleef ook na het jaar 1000 actueel. Met name rond het jaar 1500. Het begin van de zestiende eeuw gaf veel turbulentie en onzekerheid te zien. Geen wonder dat Luther en Calvijn zochten naar een veilige haven. Hun geestelijke eindtijdverwachting onderscheidde zich van de overspannen eindtijdverwachting bij bepaal-

de doperse groepen. Na de in de zestiende eeuw zo stormachtig veranderde samenleving aandacht voor het eind van de negentiende eeuw. Toen was duidelijk hoezeer het vooruitgangsproces ambivalente gevoelens opriep. Die melancholische fin-de-siècle heeft zich inmiddels verbreed tot een grondstemming in de westerse cultuur. Vooruitgang bleek een donkere keerzijde te hebben. Het is de geschiedenis zelf die een gericht over mensen voltrekt. De geschiedenis als gericht (hfst. 3) is een dieptebooring in kort brochure-bestek, gevolgd door de heldere cultuur-analyse Het onbehagen in de cultuur (hfst. 4). Het is duidelijk te merken dat de schrijver niet alleen directeur van het wetenschappelijk Studiecentrum R.P.F., maar ook bijzonder hoogleraar Reformatorische Wijsbegeerte aan de Erasmus-Universiteit in Rotterdam is.

Beslissend moment voor mens, kerk en cultuur

De tijd is het moment van beslissing, dat in de Schrift ook wel wordt aangeduid met het woord *kairos* (1 Petrus 4:17). Onze verantwoordelijkheden in het heden kunnen juist niet met een beroep op de

wederkomst geneutraliseerd worden. Ook van de christelijke gemeente wordt op deze vooravond bewustwording van de eigen positie, schulderkenning en christelijke ootmoed gevraagd. Re roep om geestelijke vernieuwing in gemeente, kerk en cultuur wordt gehoord. Moet ook deze graankorrel niet sterven om nieuw leven te kunnen voortbrengen? In navolging van Christus de levende Koning mogen wij en onze kinderen leven vanuit de levende hoop. Het gevolg is dat onze denkpatronen en levenshoudingen niet langer door het schema van de wereld maar door Christus worden bepaald. Gods Koninkrijk bewerkt in de Koning een innerlijke en uiterlijke reformatie. Op dit moment is het *kairos* voor de mees, staande Op het breukvlak van twee millennia. Uitgave van de Willem de Zwijgerstichting, Postbus 10049, 7301 GA Apeldoorn. Donateurs ontvangen de uitgaven tenminste tweemaal per jaar franco thuis. De donatie bedraagt tenminste f 12,50 per jaar.

Dr. C. van Sliedregt is bestuurslid van de Willem de Zwijgerstichting en hervormd predikant in Nunspeet.

Kostelijke klassieke kinderversjes

Gegrond op Gods Woord en Waarheid voor huis en school, fds. J.H. Maatjes 32 pagina's, geniet f 6,00

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postbus 25 - 4460 AA Goes. Tel. 0113-215591

MIJN VERLOSSER HANGT AAN 'T KRUIS

Het bekende lied 'Mijn Verlosser hangt aan 't kruis' werd gedicht door de Benjamin Schmolck (1672-1737), die vanaf 1702 tot aan zijn dood als predikant verbonden was aan de *Friedenskirche* te Schweidnitz (Silezië). Al tijdens zijn studententijd was hij een gevierd dichter van geestelijke liederen. Hij heeft er meer dan 1000 gedicht. Slechts een bijzonder klein gedeelte is daarvan nog bekend. Het meest recente Duitse liedboek, het *Evangelisches Gesangbuch* uit 1995, bevat nog maar vijf liederen van hem. In Nederland waren voor de Tweede Wereldoorlog zo'n tien liederen van Schmolck in een vertaling bekend. Daaronder bevond zich het lied 'Een trouwe Vriend woont in den hemel' dat vooral via het (zondagsschool)onderwijs tamelijk populair werd. Het Liedboek bevat twee liedteksten van Schmolck: het *dooplied* 'Here Jezus, wij zijn nu' (LvK 334) en het passielied 'Mijn Verlosser hangt aan 't kruis'. Het laatstgenoemde lied werd in Nederland bekend via de bewerking van Ahasverus van den Berg (1733-1807), één van de grote stimulators achter de bundel *Evangelische Gezangen* uit 1806. Het lied van Schmolck werd in deze bundel opgenomen onder nummer 124.

In de achttiende eeuw bestond in het lutherse Duitsland een controverse tussen orthodoxie en piëtisme. Schmolck behoorde tot de eerstgenoemde stroming en keerde zich dus onder meer tegen de subjectivistische excessen van piëtisme. Het verschil tussen beide stromingen is vandaag de dag moeilijk aan te geven. Ook de liederen die beide groeperingen hebben voort-

gebracht, zijn voor ons moeilijk van elkaar te onderscheiden. Diverse liederen van de orthodoxe Schmolck hebben voor ons idee piëtistische trekjes.

Het lied van deze week is daar een voorbeeld van. Zo bevat het lied onmiskenbaar het individuele en religieus-zelfbeschouwende element, dat op zichzelf een legitieme plaats in het kerklied heeft (zie diverse Psalmen), maar dat in het piëtistische lied dikwijls overgeaccentueerd werd. In dit lied is het binnen acceptabele proporties gebleven: het lied zingt vooral over het plaatsvervangende verzoeningswerk van Christus en de betekenis daarvan voor de ik-figuur. Dit thema is dominant aanwezig door de eerste regel die als *refrein-regel* fungeert: Mijn Verlosser hangt aan 't kruis.

Daar komt nog bij dat in de Nederlandse bewerking een aantal piëtistische karakteristieken verdwenen is. De oorspronkelijke aanspraak 'meine Liebe', bijvoorbeeld, heeft een sterkere piëtistische kleur dan de aanspraak 'Mijn Verlosser'.

In de *Evangelische Gezangen* telde het lied 10 verzen. In de loop der tijd is meer dan helft van de coupletten afgevallen. De samenstellers van de Hervormde Bundel 1938 namen 5 coupletten over (vers 1, 3, 4, 8 en 10). Bij de samenstelling van het Liedboek sneuvelde het derde vers:

*Mijn Verlosser hangt aan 't kruis,
ook voor mij heeft Hij zijn leven
veel gegeven.
Brand, mijn hart, ontbrand in gloed
jegens Hem, mijn hoogste goed.*

Over het algemeen zijn er goede in-

Lied vandeweeek

houdelijke en taalkundige redenen waarom de genoemde coupletten niet meer opgenomen zijn. Een twijfelgeval is wat *mij* betreft de negende strofe waarin we onder andere een referentie aan Romeinen 6:4 tegenkomen:

*Mijn Verlosser hangt aan 't kruis:
Hem verheerlijk' al mijn handel,
Al mijn wandel;
Hem, die met zijn bloed mij koopt,
In wiens dood ik ben gedoopt.*

Melodie

In de *Evangelische Gezangen* uit 1806 stond boven het lied 'Nieuwe zangwijze' vermeld. 'Nieuw' in de zin van 'pas gecomponeerd' was de melodie echter niet. Zij zal wel 'nieuw' (lees: onbekend) geweest zijn voor de gebruikers van de gezangbundel.

Naar alle waarschijnlijkheid is Christian Friedrich Witt de componist. Witt werd circa 1660 te Altenburg geboren en overleed in 1716. Hij ontving zijn opleiding in Nürnberg, Salzburg en Wenen. Aan het hof van Gotha werd hij in 1686 organist, en in 1694 Kapellmeister. De melodie 'Meine Liebe hängt am Kreuz' publiceerde Witt in het liedboek *Psalmodia sacra, oder Andachtige und schöne Gesänge* (1715).

De melodie is algemeen bekend. Toch zit er een addertje onder het gras aan het einde van de regels 2 en 3. We kennen de versie waarin de laatste twee noten van deze regels even lang zijn als de vorige (zogenaamde kwartnoten). In het Liedboek heeft men op deze plaats het oorspronkelijk ritme hersteld. Dit betekent dat de twee slotnoten van de regels 2 en 3 geen kwartno-

189 *Mijn Verlosser hangt aan 't kruis*

Christian Friedrich Witt 1715 / latere vorm

The musical score is written on five staves. The first staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 4/4 time signature. The melody consists of eighth and quarter notes. The lyrics are written below the staves, aligned with the notes. The lyrics are: 'r Mijn Ver-los - ser hangt aan, 't kruis, hangt ten spot van sno - de sma - ders, Zoon des Va - ders, waar is toch uw waar uw god - de - lij - ke

- 2 Mijn Verlosser hangt aan 't kruis,
en Hij hangt er mijnentwegen,
mij ten zegen.
Van de vloek maakt Hij mij vrij,
en zijn sterven zaligt mij.
- 3 Mijn Verlosser hangt aan 't kruis,
Zou ik dan in droeve dagen
troostloos klagen?
Als ik naar zijn kruis mij richt,
valt mijn eigen last mij licht.
- 4 Mijn Verlosser hangt aan 't kruis,
'k Heb mij, Heer, voor dood en leven
U gegeven.
Laat mij dan in vreugd en pijn
met U in gemeenschap zijn.

Ahasverus van den Berg (1733-1807)
naar Benjamin Schmolck (1672-1737)

ten, maar halve noten zijn! Het is verstandig om de gemeente hier even nadrukkelijk op te wijzen. Voor het overige is het een eenvoudige melodie. Kenmerkend zijn de toonherhalingen in regel 1 en aan het einde van de regels 4 en 5. Ook valt de melodie op door de korte derde regel. Mits gezongen in het juiste tempo past de melodie uitstekend bij het meditatieve karakter van de tekst. Men zinge de melodie dus vooral niet te snel, maar in een statig tempo. De kwartnoot en niet de halve noot is teleenheid.

Dr. J. Smelik is hymnoloog/musicoloog en woont in Zuidhorn.

DE REFORMATIE

Thema-nummer

"Asielzoekers"

verschijnt D.V.
27 maart a.s.

bel: 0113 - 215591
voor extra nummers.
f 2,50 (excl. porto)

Tekst op diskette ?

de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel (033) 29979 99-Fax (033) 2997 998

Aan de Broederweg

Het zal dom bekend zijn dat het aantal Schooldagbezoekers sterk is afgenomen de laatste jaren. Er zijn jaren geweest dat het aantal een eind boven de 10.000 lag. Maar de laatste jaren zitten we daar een stuk onder.

Uiteraard houdt ons dat in Kampen sterk bezig. Want we zien niets liever dan dat 'het kerkvolk' op die dag massaal present is rond de School – al weten we best dat je de liefde en belangstelling voor de School niet alleen daaraan kunt afmeten.

De afname van het aantal bezoekers zal ongetwijfeld te maken hebben met het algemene gegeven in de kerkelijke samenleving dat de 'toogdagen' van vroeger niet meer blijken te passen in het tijdbeeld en cultuurbeeld van vandaag. De (landelijke en regionale) 'Bondsdagen' van vroeger, zowel van de ouderen als van de jeugd, zijn veel minder in trek, of zijn zelfs verdwenen. Twee of drie referaten op zo'n dag, dat is uit de tijd.

In de kerken zijn er die dit verschijnsel **betreuren**. Zij zouden niets liever willen dan dat de Schooldag gewoon in de oude vorm gehandhaafd werd, met vier referaten in alle gebouwen. Anderen willen juist geen sprekers: liever een happening met workshops en dergelijke. De **E** wil graag dat er **Psalmen** gezongen worden, de ander zingt op de Schooldag liever uit de **E&R** bundel of uit de proefbundel. En zo zijn er nog wel meer verschillen in visie op wat de Schooldag moet zijn.

Nu is er vooral een punt dat ons in Kampen bezig houdt in deze zaak –

een verblijdend punt trouwens! – namelijk dat de *jeugd* zo sterk *ver-
tegenwoordigd* is op de *Schooldag*. Dat willen we ook graag zo hou-
den! Al beseffen we best dat die *jeugd* ook om heel wat andere rede-
nen *Kampen bezoekt op die dag*, ze *zijn er dan* toch maar ze ontmoeten
elkaar, ze worden in contact ge-
bracht met de *School m d e ker-
ken*, ze *krijgen enig idee van de op-
leiding tot de dienst des Woords*. Ook de *ouderen* zijn behoorlijk *ver-
tegenwoordigd*, @ — & 'ou-
de garde' geeft *h* band aan met de
geschiedenis van de *School in vroe-
gere decennia*.

Wie we vooral missen de laatste jaren zijn de ouders van de jeugd, & 'middenmoot'. Vroeger kwamen hele gezinnen naar de Schooldag. De vaders namen 'een snipperdag', de scholen hadden wij, de plaatselijke kerken organiseerden de dagtocht per bus, enz. Maar, zo is onze indruk, nu laten de ouders vaak hun opgroeiende jeugd alléén naar Kampen trekken. Nogmaals: fijn dat ze er zijn. Bij de opzet van het programma houden we er ook volop rekening mee. Maar het lijkt nu wel alsof de ouders denken dat een dag enkel voor jongeren is!

Wat nu te doen?

Er is overwogen om de Schooldag voortaan op zaterdag te houden: 'Dan komen de mensen wel, op zo'n vrije dag, kijk maar naar de DVN-dag'. Maar heb, dat stuit tot nu toe op grote moeilijkheden, want de kerkbesturen in Kampen kunnen op die dag, zo vlak voor de zondag, hun kerkgebouwen niet afstaan. Ook voor de gemeentepolitie is het bezwaarlijk. Een andere op-

lossing zou kunnen zijn: de School-
dag houden *buiten* Kampen, ergens
in een evenementenhal, of in een
dierentuin. De DVN-dag laat toch
zien dat de mensen dan wel ko-
men?

Indedaad, en dat is fijn. Maar we zijn ervan overtuigd dat een *Schooldag* elders, dus zonder universiteitsgebouwen, zonder de bibliotheek enz., niet kan worden wat het moet zijn: **lezingen** ontmoeting met het *Schoolgebeuren*! De *dag* is toch meer dan alleen maar 'een dagje uit'.

Dus blijven we de vraag onder ogen zien: **wak nu te doen?** We geven het niet op, en dus zijn we druk bezig een 'formule' te bedenken die goed is voor een eigentijdse Schooldag en die zoveel mogelijk rekening houdt met alle leeftijden en categorieën. De commissie die zich met het organiseren van de Schooldagen bezig houdt, zal binnenkort advies uitbrengen aan **m**-toren. Er zijn al weer nieuwe ideeën boven tafel gekomen. **H**over h o r t u te zijner tijd wel meer via deze commissie. Als u zelf een goed idee hebt, laat 't alstublieft weten, door een briefje te schrijven aan de voorzitter van de commissie, **p f**. drs. J.A. Meijer (adres: Eikenstraat 4, 8265 AW Kampen).

Wat nog belangrijker is: motiveer uzelf, uw kinderen, uw broeders en zusters om naar Kampen te komen op de Schooldag. Zoals elk jaar. Of opnieuw. Of voor 't eerst. De datum melden we u alvast: woensdag 29 september 1999. 'Aan **K** Broederweg' bent u welkom!

Ds. C.J. Smelik is pres.-curator van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen.

EXODUS VOOR EEN TWINTIGSTE-EEUWER

R. ter Beek

B boekbespreking

In 1996 verscheen in de reeks **Commentaar op het Oude Testament het derde en laatste deel van de Exodus-verklaring van prof. dr. C. Houtman (Kampen Oudestraat)**. Deze drie boeken vormen zonder meer een monument in de uitleg van het bijbelboek **Exodus**, bij elk een kloostermop van meer dan 1600 bladzijden.

Voor de serie **Tekst en toelichting** is door de schrijver zelf een **samenvatting gemaakt in twee paperbacks** met samen bijna 380 bladzijden. Deel I verscheen in 1988 (heeft Pieter J. van der Sman – de ontwerper van het omslag – bedacht dat het **oudtestamentische donkerblauw van de serie langzaam oplost tot een prachtig gemarmerd groen?**). Het tweede deel wordt nu **aangekondigd**. Dit gaat over 15 : 22 - 40 : 38. Je moet er wel op letten, dat Houtman de hoofdstukken 25-31 (aanwijzingen voor de vervaardiging van de tabernakel) en 35-40 (de uitvoering) in één keer behandelt. Zijn boek eindigt dus met de toelichting op 34 : 35.

In dit deel van Exodus staat de **Sin** centraal met de **verbondssluiting**, hoofdstukken 19-24. Houtman ziet de tijd tot aan de Sinaï als een **leerperiode**. De Here is clement; **ongehoorzaamheid** en **rebellie** blijven ongestraft. In de **voorschriften** rond het **manna** komt dat duidelijk uit (16 : 4). Daarna wordt Israël als volwassene beschouwd en verantwoordelijk gesteld voor zijn daden, wals in 32 : 30-35.

Houtman wil laten zien, wat de schrijver of redactor van Exodus wilde bereiken bij zijn eerste lezers uit de **zesde eeuw vóór Christus**. Vandaar opmerkingen als 'de lezer krimp ineen', 'de lezer is onder de indruk', of 'de lezer veert op'

(228-230). Ze zijn het product van Houtmans inlevingsvermogen in de tekst. Het is zijn manier op om zich dienstbaar op te stellen voor **Middeleeuwse lezers**. Hij onderscheidt zijn moderne gevoelens wel van wat een zesde-eeuwer (volgens hem) vindt (233).

De ondertitel van deze commentaar is '— praktische uitleg'. Dat klopt als je 'praktisch' opvat als 'bruikbaar' of 'goed hanteerbaar'. Houtman is niet geïnteresseerd in de 'praktische toepassing', maar wil ons in contact brengen met de tekst van Exodus. De vertaling die hij bijlevert, helpt daar goed bij. Zijn toelichting is zakelijk en deskundig. Bij de behandeling van de 'tien geboden' geeft hij rake selectie en tuit

de geschiedenis van uitleg en toepassing.

Besproken: C. Houtman, *Exodus. Een praktische bijbelverklaring, deel II*, Kampen: Kok [1997]; serie: *Tekst en toelichting*; paperback. 248 blz.; prijs f 40,-.

Ds. R. ter Beek is predikant van de Gereformeerde Kerk van Capelle aan den IJssel.

Het Handboek 1999 van de Geref. Kerken Vrijg. in Nederland

Onder redactie van dr. W.G. de Vries

Wat kunt u erin vinden?

Adressen, naamlijsten, registers en/of informatie over o.a.:

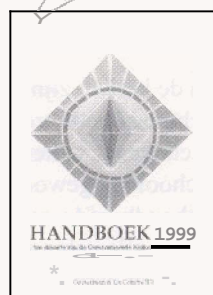
- ✓ Kerken
- ✓ Deputaten generale synode
- ✓ Zending
- ✓ Verenigingen, o.a. diaconaat, ouderenzorg, verpleging, hulpverlening en evangelisatie
- ✓ Onderwijs en vormingswerk
- ✓ Bladen
- ✓ Jaaroverzicht (20^e van dr. W.G. de Vries)

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes - Tel. 0113-215591

reeds
verschenen

Verkrijgbaar bij de boekhandel

START MELDPUNT SEKSUEEL MISBRUIK PASTORALE RELATIES

1. Aanleiding

Op 1 maart 1999 ging het Meldpunt Seksueel Misbruik binnen **pastorale/kerkelijke** relaties van start, een (particulier) **samenwerkingsinitiatief** van leden uit de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde Kerken, de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken en de hulpverlening.

Er wordt al enige jaren gesproken over de wenselijkheid van een telefonisch meldpunt voor mensen die te maken hebben (gehad) met seksueel misbruik **binnen** pastorale, of andere binnen de kerk bestaande, relaties. Naast predikanten, ouderlingen en diakenen vallen ook catecheten, jeugdleiders en kosters hieronder.

Binnen de verschillende kerken hebben tot nu toe hoogleraren en ook **wel** predikanten, in enkele gevallen als 'meldpunt' gefungeerd. Zij onderstrepen de noodzaak en de wenselijkheid van een dergelijke voorziening van de kerken. Tevens hebben cliënten bij de hulpverlening aangegeven dat hier behoefte aan **is**. De verwachting is dat het meldpunt ook een preventieve werking zal hebben.

De synode (Haarlem-Noord) van de Christelijke Gereformeerde Kerken heeft besloten een commissie in te stellen **die** dit onderwerp nader zal bestuderen.

In vrijgemaakte Gereformeerde kring wordt er inmiddels aan gewerkt om dit onderwerp via de kerkelijke **weg** op de agenda van de Generale Synode te krijgen. Uiteindelijk zullen de kerken immers zelf de **verantwoordelijkheid** voor dit

meldpunt moeten nemen.

In goed overleg met leidinggevende personen uit de drie genoemde kerken heeft Stichting De Driehoek (landelijke gereformeerde psychosociale hulpverlening) het aanbod gedaan om nu al van start te gaan met een telefonisch meldpunt. Het zal nog zeker enkele jaren duren voordat er sprake is van een officieel kerkelijke inbedding, terwijl het, gezien de problematiek zelf, niet verantwoord is nog langer te wachten.

Besloten is dat Stichting De Driehoek de **uitvoering** en de organisatie **ervan** voorlopig voor haar rekening zal nemen. Stichting De Driehoek gaat binnenkort in gesprek met andere **hulpverleningsorganisaties**, die actief zijn binnen genoemde kerken, teneinde samenwerking rond het meldpunt te realiseren.

2. Misbruik

Aangenomen wordt dat 10 à 12% van de hulpverleners, waaronder ook predikanten, de grenzen van het toelaatbare overschrijdt.

Slachtoffers weten vaak niet waar ze met hun vragen heen kunnen. De kerkelijke weg kan **hoogdrempelig** werken: wie kun je nog vertrouwen, het zijn immers **allemaal mannen**! Velen doen er het zwijgen toe. Meestal uit angst, schaamte en schuldgevoel.

De gevolgen van seksueel misbruik worden **o.a.** bepaald door de duur van het misbruik. Dus hoe eerder het stopt, hoe beter. Het lukt in veel **gevallen** niet om **seksueel** misbruik zelf te beëindigen. Hulp van anderen is dan nodig. Vaak is de macht van daders te groot. Er is sprake van een ongelijke relatie, waar macht speelt, in welke zin dan ook. Hij is vaak de deskundige waar je

hulp verwacht. Hij weet veel, is vaak ook sympathiek, **hij** kan een beroep doen op zijn kennis en ervaring. Hij kan zelfs over God praten, die **aan** zijn zijde staat. Het wordt **helemaal verwarrend** als hij geloof en God gaat mengen **met** seksuele praat en handelingen. Hij kan daarmee een vreselijke beklemming veroorzaken bij het slachtoffer.

De **kerk** behoort een veilige plaats te zijn. In situaties van seksueel misbruik binnen kerkelijke, **pastorale** relaties wordt deze veilige haven angstaanjagend, onveilig gebied. De identiteit van God wordt **daarmee** geweld aan gedaan. Wat hou je dan nog over? Daar ligt dus ook een extra probleem als het misbruik binnen de **kerkmuren** plaatsvindt. Veel slachtoffers hebben God op een grote afstand gezet, in de rij van degenen die je niet kunt **vertrouwen**.

Het **meldpunt kan** een instantie zijn waar mensen in een zo vroeg mogelijk stadium, desnoods anoniem, hun verhaal kunnen doen en advies en steun kunnen vragen. Maar ook **als** het misbruik al lang geleden heeft plaatsgevonden kan het erg verstandig zijn er aandacht voor te vragen.

Hoe eerder misbruik stopt, hoe minder schade aangericht wordt bij slachtoffers. **Hetzelfde** geldt voor daders, hoe eerder ze stoppen **hoe** meer kans ze hebben adequaat aan hun problemen te kunnen werken en niet weg te glijden in een leugenachtigen, in vele opzichten, vernietigend levenspatroon.

3. Doelstellingen (meldpunt) en werkwijze (klachtencommissie)

Bij het meldpunt **kunnen** mensen terecht die slachtoffer zijn geworden of dreigen te worden van **seks-**

sueel **misbruik** door iemand die binnen de kerkgemeenschap **een bepaalde taak** bekleedt.

Een deskundige **vertrouwenspersoon** helpt door te luisteren. Ook kan samen gezocht worden naar verdere stappen. Als iemand een **klacht** wil indienen dan kan de **vertrouwenspersoon** verder helpen. Begeleiding blijft op elk moment mogelijk.

De doelstelling van het **meldpunt** op een rijtje:

- **geven** van informatie/advies
- **begeleiding** bij het maken van keuzes
- verwijzing **naar** klachtencommissie
- begeleiding voor, tijdens **en** na een procedure bij de klachtencommissie
- verwijzing naar intensievere vormen van hulp
- interne rapportage ten behoeve van **signalering/preventie**

Als iemand gebruik **maakt** van het meldpunt en **een** klacht indient, zal haar (hem) de **weg** **gewezen** worden naar **een onafhankelijk functionerende klachtencommissie** die de klacht zal onderzoeken. De klachtencommissie is **een** (voorlopig) geheel particulier initiatief. Ze staat los **van** welke instantie dan ook. Vanwege het (voorlopig) **particuliere** karakter is wel een breed samengesteld comité van aanbeveling aangezocht.

De klachtencommissie werkt op basis **van** haar morele gezag. Zij **bestaat** uit drie **onafhankelijke** deskundigen, die zijn geselecteerd uit het juridische veld, de hulpverlening **en** het kerkelijk **pastoraat**. De taken van de **commissie** **zijn**: het horen **van** de partijen en het beoordelen **van** de ontvankelijkheid en de gegrondheid van de klacht. Uitspraken van de **commissie** **worden** bekend gemaakt aan klager **en** **beklaagde**, maar hebben geen juridisch **gezag**. De klager **kan** met de uitspraak van de klachtencommissie wel zelf **een** kerkrechtelijke behandeling **van** zijn klacht **vragen**.

Ook wat een klachtenprocedure betreft is het de bedoeling dat genoemde kerken uiteindelijk zelf, net als andere kerken in ons land, **een** officiële procedure **vaststellen**. Eventuele weigering om mee te werken aan een klachtenbehandeling is dan **niet meer mogelijk**. Bovendien kan een uitspraak dan ook leiden tot rechtspositie gevolgen.

Tot die tijd **zullen** we, wat **betreft** de klachtenprocedure, moeten **leven** met **een onvolkomen situatie**. Dat **houdt in** dat **gewerkt wordt** op basis van vrijwilligheid **en** **binnen** een traject dat nog niet via **kerkelijke** weg is afgerond. Toch heeft **intensief** overleg tot de overtuiging geleid dat het verantwoord is om nu al met het meldpunt te starten. Met de oprichting van het meldpunt, zijn er **mogelijkheden** voor een klachtenprocedure.

Stichting De Driehoek is er, met andere betrokkenen, van overtuigd dat **een klachtencommissie** met **volgende** kwaliteit **zich** een zodanige autoriteit **kan** verwerven dat haar **oordeel** op de juiste waarde **geschat zal worden**. De kwaliteit moet gezocht worden in deskundige inbreng **vanuit het veld van de hulpverlening** aan slachtoffers van seksueel **misbruik** en vanuit het **pastorale veld**.

Ook is bij de **samenstelling** van de commissie **rekening** gehouden met de noodzaak van juridische **en** kerkrechtelijke deskundigheid. Wij **zijn** van mening dat het aanbeveling **verdient** dat iedere afzonderlijke kerkenraad nu al verklaart dat hij van ambtsdragers (**en** verder een ieder die door de kerkenraad **hernoemd** is in een bepaalde **taak** of functie) **verwacht** dat zij hun medewerking verlenen aan een klachtenbehandeling **indien** daar sprake van zal **zijn**. In dat geval kan de uitspraak **van de klachtencommissie** ook bekend worden gemaakt aan de betreffende **kerkenraad**.

Wij willen **echter** de kerkelijke discussie, die veelal nog **moet** beginnen, niet in de **weg** **lopen**. Wel stellen wij het **op prijs** dat de kerkenraden hun mening **en vragen** met ons delen.

Voor meer informatie kunt u zich wenden tot

Drs. H.R. Schaafsma, 038-4215515

Dhr. M.C.H. Zevenberg, 050-3182270

Comité van aanbeveling

Mevr. Drs. M. Vrijmoeth-de Jong, Zwolle

Prof. Dr. Ir. E. Schuurman, Breukelen

Prof. Dr. M. te Velde, Kampen

Prof. Dr. J. Douma, Hardenberg

Drs. A. Bergsma, Kampen

Drs. B. Bos, Dalfsen

Dr. R.R. Ganzervoort, Emmeloord

Mevr. H. de Rijk, Culemborg

Ds. J.C. Schaeffer, Nunspeet

Drs. P.L. Las, Hooglanderveen

Drs. L. Kars, Putten

Drs. P.W. van de Kamp, Zwolle

Ds. A. Hilbers, Zwolle

Drs. A.L.Th. de Bruijne, Kampen

Leden klachtencommissie

Mr. A. Morijn, Waddinxveen

Mevr. Drs. H. van Stiphout, Koog aan de Zaan

Mevr. Drs. I. Blom, Amersfoort

Mevr. Drs. J. Verheij-van der Wiel, Delft

Drs. L.T. Janssen, Groningen

Drs. C. van der Leest, Groningen

Mr. R. Roukema, Barendrecht

Drs. D.A. Dijkman, Apeldoorn

P.S. Meldpunt seksueel **misbruik** binnen **pastorale/kerkelijke** relaties; voor informatie, advies, begeleiding, klachtencommissie; **vanaf 1 maart** 1999 bereikbaar elke dinsdagavond **van** 19.00 tot 21.00 **uur** onder telefoonnummer 038-4232125.

**Conflicten,
botsende standpunten...**

HAITSMA Mediation

ir. W. Haitsma n.m.i.-mediator

Midlumerlaan 33 8861 JJ H

W. (0517) 413217 fax (0517) 417995

e-mail: haitsma.medi@wxs.nl

MEDIATION

*een **wezenlijk** andere manier
voor het **omgaan** met geschillen*

